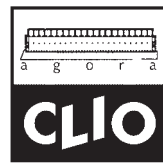

Slaviša Orlović

NADZIRANJE DEMOKRATIJE

Beograd, 2023

Sadržaj

Uvod	11
1. Poljuljano poverenje:	
mediji – politika – demokratija	15
1. Značaj medija i javnosti za demokratiju	15
2. Politika kao javna delatnost	17
3. Evolucija medija i transformacije komunikacija	20
2. Mediji i politika – pitanje moći	25
1. Politička vlast između tajnosti i javnosti	25
1.1. Tajnost	25
1.2. Javnost	29
1.3. Slediti ili oblikovati javno mnjenje?	31
2. Mediji kao instrument moći ili sredstvo kontrole vlasti i moći	34
2.1. Mediji kao izvor i instrument moći	34
2.2. Proizvodnja pristanka i upravljanje utiscima	37
3. Mediji kao sredstvo kontrole i ograničavanja vlasti i moći	40
4. Novinari i novinarstvo – moć informacija	42
Političari i mediji u borbi za većinu i poverenje	52

3. Politička instrumentalizacija medija	55
1. Politički uticaji na medije	55
<i>Primer Kosovo i Metohija: Spinovanje i teško otvaranje informativnih kapija za lokalne vesti</i>	57
<i>Slučaj: BBC, britanska vlada i stručnjak za iračko naoružanje David Kelli</i>	59
2. Propaganda i odnosi s javnošću kao „proizvodnja pristanka“	60
<i>Edvard Bernajs – začetnik propagande, PR-a i spinovanja</i> ...	62
3. Spinovanje i spin doktori	65
„Voterejt“ i „duboko grlo“	67
<i>Primer: Spinovanje u slučaju Tuđmana i Jevreja.</i>	73
4. Medijski savetnici i spin doktori	74
<i>Primer: Alister Kembel – „Sultan spina“</i>	75
4. Medijska transformacija politike	79
1. „Medijatizacija“ i tri dimenzije politike: sadržajna (<i>policy</i>), procesna (<i>politics</i>) i institucionalna (<i>polity</i>)	79
1.1. Politička logika medijatizacije	80
1.2. Medijska logika medijatizacije	83
2. Vizuelizacija i personalizacija politike	88
2.1. Vizuelizacija politike	88
2.2. Personalizacija politike	93
<i>Predsedničke TV debate u SAD.</i>	96
3. Mediji i izborne kampanje	98
<i>Primeri: Kampanja Huarda Dina 2004. Baraka Obame 2008. u SAD i u Velikoj Britaniji 2010.</i>	104
4. Mediji i transformacija političkih partija	106
5. Medijska retorika, govor mržnje i negativne kampanje ..	114
Govor mržnje i negativne kampanje	116
5. Mediji i društvene, političke i demokratske promene	121

1. Masovni mediji i masovna kultura	122
2. Masovni mediji i kulturne promene – od Gutenbergove do Makluanove galaksije	126
3. Informaciono-tehnološka revolucija – internet i novi mediji	131
4. Mediji i političke promene („obojene revolucije“ i Arapsko proleće)	135
5. Uloga interneta i društvenih medija u društvenim pokretima i protestima	138
6. Politika i demokratija u vreme dezinformisanja	143
1. Istina u politici	143
1.1. Intelektualci: istraživanje i saopštavanje istine	151
1.2. Diskursi moći	156
„Draffus“ je uvek prisutan	159
2. Laž u politici	160
Papiri Pentagona	162
3. Dezinformisanje (<i>disinformation</i>), lažne vesti (<i>fake news</i>) i postistina (<i>post truth</i>)	165
Slučaj: Tviter	168
4. Politika i demokratija u vreme dezinformisanja	170
7. Internet, društveni mediji i demokratija	173
1. Značaj i društvene karakteristike interneta	173
2. Društveni mediji (mreže)	177
Veb-stranica (sajt)	180
Fejsbuk (<i>Facebook</i>)	180
Tviter (<i>Twitter</i>)	182
Jutjub (<i>YouTube</i>)	184
Instagram	184
Linkedin	185
3. Društveni mediji – prijatelji i/ili neprijatelji demokratije	185

3.1. Na koji način društveni mediji doprinose demokratiji?	186
3.2. Na koji način društveni mediji mogu biti smetnja demokratiji?	191
4. Društveni mediji i demokratija	200
8. Totalitarizam društvenih medija i nadziranje građana	203
1. Antiutopije i anticipacija nadolazećeg totalitarizma	203
Jevgenij Zamjatin i „tehnološki um“ – <i>Mi</i> (1920)	205
Franc Kafka i „beskrajni lavirint“ – <i>Proces</i> (1924) ...	207
Džordž Orvel i Veliki brat – <i>1984.</i> (1949)	209
Anticipacija Harolda Laskija i Hose Ortega i <i>Gaseta</i> (1930)	214
2. Iskustva totalitarizma XX veka i „ispiranje mozga“	218
3. Društveni mediji i nadziranje građana u komercijalne svrhe	225
<i>Fejsbuk i nadzor u komercijalne svrhe</i>	234
4. Društveni mediji i nadziranje građana u političke svrhe	237
<i>Slučaj: Vikiliks i Džulijan Asanž</i>	238
<i>Slučaj: Edvard Snouden</i>	239
Društveni mediji u izornoj kampanji	240
5. Totalitarizam društvenih medija – kontrola mišljenja, modifikacija ponašanja i Veliki brat	246
Poređenje atmosfere od 1920. do 2020. godine	249
9. Opadanje poverenja u demokratiju	263
1. Borba ideja, ideologija i diskursa	263
Uspon socijaldemokratije – „Država blagostanja“ ...	264
Promene u socijalnoj strukturi nakon Drugog svetskog rata	266
Libertarijanizam (Neoliberalizam)	270

„Treći put“ – između liberalizma i socijaldemokratije	271
„Kraj“ ili „povratak“ istorije	274
Globalizacija – izazovi i rešenja	275
Svetska ekonomska kriza	280
2. Uspon populizma	281
Društveni pokreti i protesti	286
3. Levi i desni zaokret – politike ekstrema	288
3.1. Desni zaokret	289
3.2. Levi zaokret	296
Koje su karakteristike vladavine populista?	301
4. Kriza partija i promena partijskih sistema	303
4.1. Antipartijske partije, antipolitički političari i protestno glasanje	303
4.2. Socijalni rascep establišment–antiestablišment	305
4.3. Kriza starih (etabliranih) političkih partija	307
5. Kriza i preispitivanje demokratije („postdemokratija“)	313
5.1. Kriza demokratije i predstavničkih institucija	313
5.2. Opadanje poverenja u demokratiju	317
Pandemija i „inficiranje“ demokratije	320
5.3. Mediji i demokratija	322
10. Mediji – od kontrole vlasti do kreiranja svesti	327
1. Medijsko podrivanje politike i demokratije	327
2. Informatička era	344
3. Veštačka inteligencija (<i>ChatGPT</i>) i naša budućnost s njom	347
4. Zaključna razmatranja	355

Literatura	365
Korišćeni izvori	376
Indeks pojmova	379
Indeks imena	384
Contents	389

Uvod

Odnos medija, politike i demokratije menjao se s protokom vremena. Razvoj demokratije osvetljavao je puteve kontrole i ograničavanja vlasti i moći. Od Gutenbergovog otkrića štamparije do interneta, mediji su bili uglavnom u službi demokratije, uz povremene upotrebe i zloupotrebe u korist vlastodržaca. Danas, u vreme „umreženog društva“, u doba interneta i društvenih medija, taj odnos postaje zabrinjavajući jer su usavršeni mehanizmi za nadziranje i kontrolu građana i kreiranje njihovog ponašanja. Taj fenomen zaslužuje kritičko preispitivanje.

Generacija kojoj pripadam oblikovana je u uverenju da su slobodni mediji sredstvo objektivnog informisanja i izveštavanja građana, sredstvo i način dolaska do istine, kao i osnov kritičke javnosti u službi kritike i kontrole vlasti. Danas smo svedoci da su mediji uglavnom u rukama onih koji imaju vlast ili novac, a kao da sve više imaju sasvim suprotnu svrhu – da ih dovedu na vlast i održe na njoj, i da nadgledaju građane. Kao građani i konzumenti medijskih sadržaja, sve češće smo žrtve lažnih vesti i manipulacije. Ovaj trend doveo je do ere dezinformisanja i trenutka „postistine“. Početkom XX veka, Jozef Pulicer je upozoravao: „Naša republika i njena štampa ustaće i pasti zajedno. Cinična, plaćenička, demagoška štampa proizvešće vremenom jednako nedostojan narod.“¹ On je smatrao da je uloga medija: prvo,

¹ Joseph Pulitzer (1904), The College of Journalism, *The North American Review*, Vol. 178, No. 570 (maj), str. 641–680; inače Pulicerovu nagradu dobili su naučnik Mihajlo Pupin i pesnik Čarls Simić.

da razotkriju političku korupciju i nekompetentnost, i drugo, da daju javnosti informacije koje su joj potrebne kako bi razumela politiku i imala aktivnu ulogu u njoj. Metju Flajnders, aludirajući na Pulicerovu moć anticipacije, konstatuje: „Bojim se da su vek kasnije mediji postali cinični, plaćenički i demagoški do te mere da više ne podupiru demokratsku politiku nego je aktivno podrivaju.“² Umesto trasiranja puta demokratiji, ovladavanjem medija primenjuju se veštine manipulacije i obmane, čime se podriva demokratija.³ Došlo je do opadanja moći posredničkih tela: partija i parlamenata, kao i institucija poput crkve, sindikata, porodice. Svih osim medija. Svojevremeno ih je Edmund Berk nazvao „četvrta vlast“, a neki „sedma sila“. Mediji su sposobni da stvore i da unište ugled. Zaboravlja se da moć i vlast nose sa sobom i odgovornost. Moguće je čak i bumerang efekat.

Razvoj štampe, a pre svega elektronskih medija, započinje radiom i televizijom, a kulminira internetom i društvenim medijima. Tokom vremena otvorila su se nova pitanja koja zahtevaju preispitivanje klasičnih shvatanja demokratije, i to: odnos građana i vlasti, birača i izabranih predstavnika, društva i države, ali i istine i laži. Evolucionirajući put razvoja medija isprepleten je različitim teorijama i modelima demokratije. Njihov međudnos nije ni jednostavan ni jednoznačan. S jedne strane, mediji olakšavaju građanima dolazak do informacija, elementarnu obaveštenost o politici, izbor između različitih alternativa, artikulisanje i optiranje preferenciji, učestvovanje u promovisanju političkih ideja i interesa, u upoznavanju i izboru političkih predstavnika, u kreiranju javnih politika i nadziranju vlasti. S druge strane, mediji mogu biti u službi vlasti sa ciljem da se oblikuju značenja, proizvodi pristanak, da se manipuliše informacijama i dezinformiše javnost. Koristeći različite metode i tehnike, mediji mogu više da skrivaju nego da otkrivaju, više da zamute nego da izbistre, da nameću stavove i vrednosti, da menjaju teme, uverenja i poglede.

Vremenom se dešavaju dva paralelna procesa. S jedne strane, došlo je do promene politike i demokratije pod uticajem medija (Mazzoleni

² Matthew Flinders (2017), *Braneći politiku: zašto je demokracija bitna u 21. stoljeću*, Političke analize, Zagreb, str. 178.

³ Erik Lou (2013), *Mediji i politički proces*, Fakultet političkih nauka, Beograd, str. 100.

and Schulc, 1999, Tomas Majer, 2003), a s druge, politika i političari permanentno instrumentalizuju medije (Robert Mekčejni 2015, Marčelo Foa, 2017, Šošana Zubof 2019). U razmatranju ovog problema postoji medijska i politička logika. Medijalizovana demokratija ili medijska demokratija, kao kolonizacija politike pomoću medijskog sistema, iz temelja menja ulogu i način delovanja političkih subjekata (stranaka i kandidata).⁴ U zenitu slobodnog novinarstva sedamdesetih i osamdesetih godina XX veka izgledalo je da mediji i novinari imaju sve veći značaj i sve važniju ulogu, čak se smatralo da su doveli do prevlasti nad političarima. Govorilo se o vladavini medija ili preko medija – mediokratije, što implicira da masovni mediji, sami po sebi, u velikoj meri utiču na stvaranje javnog mnjenja, a na taj način i na oblikovanje političke agende (utvrđivanje dnevnog reda), kao i na oblikovanje javnih politika i njihovih ishoda. Tokom prve tri decenije XXI veka, sve je više potvrda da su mediji, ipak, u rukama posednika ekonomske i političke moći, a da ekonomski i politički moćnici utiču na medije više nego što je to obrnut slučaj.

U ovom radu nastojaću da analiziram i promišljam transformaciju, odnosno promenu do koje je došlo u odnosu na romantičnu predstavu o medijima i njihovoj ulozi i značaju za politiku i demokratiju. Svet se ubrzano menja tehnološki i komunikacijski, što postavlja nova pitanja i traži nove odgovore. Želim da istražim sledeća pitanja i da ponudim odgovore ili bar puteve dolaska do njih: šta se dešava s politikom i demokratijom pod uticajem medija? U kojoj meri je razvoj medija, pre svega elektronskih, doveo do transformacije politike i demokratije? Koliko su mediji u službi građana i javnog dobra, a koliko su, istovremeno, potencijalno manipulativni instrument – u službi vlasti? Da li razvoj medija pomaže unapređivanju demokratije ili koristi jačanju autoritarnih tendencija? Da li mediji nameću i/ili preuzimaju političku agendu? U kojoj meri su mediji prisutni u svim fazama stvaranja i sprovođenja politike? Da li je forma prekrila sadržaj? Šta je posledica uloge medija u vreme dezinformacija? Koliko su društveni mediji (Fejsbuk, Gugl, Jutjub i Tviter) olakšali život građanima, a istovremeno

⁴ Thomas Meyer (2003), *Mediokracija: medijska kolonizacija politike*, Fakultet političkih nauka, Zagreb, str. 22.

omogućili vlasnicima („nadzornim kapitalistima“) i vlastodršcima nadziranje građana u komercijalne, političke i bezbednosne svrhe? Da li i u kojoj meri dvadesete godine XXI veka podsećaju na dvadesete godine XX veka? U kom pravcu se stvari odvijaju i šta nam je činiti u odnosu na trendove koji su u toku? Istraživačka pitanja postavljena su kao pravac istraživanja i promišljanja u ovoj knjizi, radi razmatranja, traganja za odgovorima i rešenjima.

Razmatraćemo i preispitivati značaj medija i javnosti za demokratiju; značajnu ulogu medija i novinara u kontroli vlasti; težnju medija i demokratije za većinom; medijalizaciju i televizuelizaciju politike; medijsku personalizaciju politike; ulogu medija u proizvodnji pristanka i kreiranju značenja; u promeni politike i političara; do koje mere se zbog brige o rejtingu kreira ili sledi javno mnjenje; koliko internet utiče na informisanje, mobilisanje građana, ali i do koje mere razara privatnost; kakva je uloga društvenih medija u odnosu na demokratiju, kao i da li je uspostavljena nadzorna paradigma i digitalni totalitarizam društvenih medija. Razmotriću argumentaciju relevantnih teoretičara, ponuditi deo uporednih iskustava i ilustrovati, nadam se, odgovarajućim primerima i slučajevima, i nastojaću da ukažem na različite pristupe u proučavanju teme i traganja za odgovorima na ova pitanja. Polazna teza u ovom tekstu glasi: mediji mogu biti u službi građana i u službi vlasti. Na koju stranu će se čamac nakrenuti, zavisi od toga koja je i kakva vlast, ko su i kakvu agendu imaju posednici političke moći (vlastodršci) i ekonomske moći (vlasnici); šta je prioritet medijima profit ili istina, odnosno objektivno i profesionalno izveštavanje; ali i koliko su građani aktivni, hrabri, obrazovani a ne pasivni posmatrači koji pristaju na ušuškanost laži i manipulacija. Došli smo do zabrinjavajućeg stadijuma nadziranja i kontrole građana. Naši postupci se prate, analiziraju i uz pomoć algoritama kreira se naše ponašanje. Čitaocima ostaje da sami donose sudove o dometima knjige. Polazna, istraživačka pozicija sa koje razmatram ova pitanja nije teorija medija i komunikacija, već pre svega politikološki i politsociološki pristup. Problem posmatram iz perspektive političke sociologije i teorije demokratije.

Poljuljano poverenje: mediji – politika – demokratija

1

1. Značaj medija i javnosti za demokratiju

Mediji služe boljem informisanju građana. Oni mogu biti javni forum u kojem se angažovano raspravlja o važnim pitanjima kako bi se oblikovalo javno mnjenje i artikulisalo javno dobro. Svaka vlast nastoji da kontroliše javni diskurs, protok informacija, da nametne sopstveni narativ kako bi pružila ulepšanu sliku o sebi. Od kada postoji ljudsko društvo, tragalo se za najboljim i/ili najoptimalnijim oblicima organizovanja i uređivanja ljudskog života u političkoj zajednici. Od okupljanja na trgovima (grčkim agorama i rimskom forumu) do deliberativnih građanskih skupština, pridavala se važnost i značaj sučeljavanju mišljenja, razmeni ideja i argumenata, širenju informacija, predstavljanju programa i kandidata. Prisustvo ili odsustvo ovih mogućnosti koje stoje na raspolaganju građanima utiče na stepen demokratičnosti određenog društva. Prema Karlu Fridrihu, utvrđivanje značenja i značaja pojma demokratije nije lak zadatak, „jer je demokratija verovatno najkontroverznija reč koja se koristi u savremenim političkim diskusijama“.¹ Demokratija određuje kako se bira vlast, kako se ona organizuje i vrši i kako građani (narod) kontrolišu i smenjuju vlast za građane

¹ Karl Fridrih (1996), *Konstitucionalizam, ograničavanje i kontrola vlasti*, CID, Podgorica, str. 60.

(narod). Esencijalna ideja demokratije sastoji se u tome da ljudi imaju pravo da odrede, odnosno odluče ko će njima vladati.² Građani starih i stabilnih (etabliranih) demokracija veruju u vlast koju su izabrali i očekuju od svojih vlada da ispune njihova očekivanja u skladu sa obećanjima. Oni koji su izabrani da odlučuju u ime građana, uslovljeni su očekivanjima kakva će biti reakcija njihovih birača na odluke koje donose. Strah od reizbora je konstanta politike. Demokracija, dakle, podrazumeva i odgovornost onih na vlasti, ali i to kakav će biti odgovor izabranih na odluke i preferencije građana. Među teoretičarima demokratije ne postoji potpuna saglasnost ni u vezi s definisanjem, a naročito ne u vezi s merenjem demokratije. Ipak, za određivanje ispunjava li neka zemlja demokratske standarde ili ne, većina autora polazi od osam kriterijuma koje je Robert Dal izložio najpre u svojoj *Poliarhiji*.³ U Knjizi *Demokratija i njeni kritičari*, Robert Dal malo modifikuje i navodi sledeće institucije poliarhije: 1. Biranje funkcionera; 2. Slobodni i poštenu izbori; 3. Opšte pravo glasa; 4. Pravo na kandidovanje na funkciju; 5. Sloboda izražavanja; 6. Alternativne informacije; 7. Autonomija udruživanja.⁴ Kasnije dodaje, da bi se državama upravljalo demokratski: 1. Vojska i policija moraju biti podvrgnute civilnoj kontroli, i 2. Civili koji ih kontrolišu moraju i sami biti podvrgnuti demokratskom procesu.⁵ Za našu temu, od posebne važnosti su tačke pet i šest: „sloboda izražavanja“ i „alternativne informacije“. Kada je reč o slobodi izražavanja, građani imaju pravo da iznose svoja mišljenja o široko definisanim političkim pitanjima, bez opasnosti da budu strogo

² Michael J. Sodaro (2004), *Comparative Politics, A Global Introduction*, McGraw-Hill, New York, str. 182.

³ Dalove kriterijume koriste, Lajphart u *Modelima demokratije*, Phillippe C. Schmitter and Terry Lynn Karl, What Democracy is...and is not, *Journal of Democracy*, Summer, 1991, iz *Dileme pluralističke demokratije*; Andreas Schedler, Elections Without Democracy, The Meny of Manipulation, *Journal of Democracy*, Vol. 13. Novembar, 2. april, 2002; Russel J. Dalton, Susan E. Scarrow i Bruce E. Cain, Advanced Democracies and The New Politics, *Journal of Democracy*, 15:1 (2004) 124–128. Russel J. Dalton, Susan E. Scarrow i Bruce E. Cain; Oštrija kritika Dala dolazi od William H. Riker (1982), *Liberalism against Populism, A confrontatin Between the Theory of Democracy and the Theory of Social Choice*.

⁴ Robert Dal (1999), *Demokratija i njeni kritičari*, CID Podgorica, str. 308.

⁵ Isto, str. 332.

kažnjeni, što uključuje i kritiku funkcionera vlade, režima, društveno-ekonomskog uređenja i vladajuće ideologije. Građani, takođe, imaju pravo da zahtevaju alternativne izvore informacija. Osim toga, alternativni izvori informacija postoje i zaštićeni su zakonom. Demokratiji su potrebni aktivni građani i što veća njihova uključenost (*inclusion*) u političkom (i javnom) životu društva, ali dobrovoljno a ne prisilom. Po Robertu Dalu, odgovorni političari u demokratiji nastoje da usklade svoje odluke sa preferencijama građana.⁶ To zahteva da građani imaju mogućnost da formulišu svoje preferencije, da ih izraze ostalim građanima i vladi preko individualne i kolektivne akcije, i da njihove preferencije imaju jednaku važnost i težinu. Demokratski proces je nesavršen, ali građani su krojači svoje sudbine, a „uspeh demokratije meri se učešćem javnosti u ovom procesu, poštovanjem građanskih prava i reakcijom sistema na zahteve naroda“.⁷

S razvojem informaciono-komunikacionih sredstava (ICT, *information and communication technology*), sa povećanjem značaja masovnih medija, a naročito televizije, povećava se mogućnost promocije političkih subjekata (njihovih programa, stavova, ideja) i mogućnost formiranja i oblikovanja javnog mnjenja.

2. Politika kao javna delatnost

Smisao, značenje i poreklo pojma „politika“ može se tražiti u grčkim rečima: *pólis*, *politeia*, *politiká*, *politiké téhne*. U polisu, gradu-državi, skup građana obrazuje grad. Podudarnost između

⁶ Robert Dal: „Pretpostavljam da je ključna karakteristika demokratije trajno prisutna odgovornost vlade prema zahtevima svojih građana, koji se smatraju politički jednakim“, Robert Dal (1997), *Poliarhija, participacija i opozicija*, „Filip Višnjić“, Beograd, str. 10.

⁷ Dalton J. Russell (2002), *Citizen Politics, Public Opinion and Political Parties in Advanced Industrial Democracies* (Third edition), Chatham House Publishers, Seven bridges press, llc, New York, London, str. 2.

grada-države i države postignuta je posredstvom latinske reči *republica*. *Politika* znači građanske stvari ili ono što se tiče grada-države, a odgovara reči *res publica* – javna stvar. Republikanski, kao pridev, ekvivalentan je „građanskom“ (franc. *civique*). Kasnije se na izraz *res publica* nadovezala reč država. Politika se tiče svih ljudi u jednom društvu. Političkom delatnošću ljudi nastoje da poboljšaju svoj život i stvore dobro društvo. Usled ljudskih razlika, politika je prožeta sukobima, saradnjom i konsenzusom, odnosno usaglašenim delovanjem. Pojam politike uključuje u sebe i vrednosne i tehničke elemente. Svaka politika ima ciljeve, ali i njima primerena sredstva. Ona počiva na organizovanju, javnom delovanju, slobodnom izboru ili podređivanju. Postoje različita shvatanja politike: „politika kao umetnost vladanja“, „politika kao javni poslovi“, „politika kao sporazum i saglasnost“ i „politika kao moć i raspodela resursa“.⁸

Razumevanje politike kao javnih poslova polazi od podele na javnu i privatnu sferu. Tradicionalna podela između ove dve sfere u vezi je sa podelom na društvo (civilno, građansko) i državu. Državne institucije (vlada i vladine agencije, sudovi, policija, vojska, sistem socijalne sigurnosti, itd.) mogu se smatrati „javnim“ jer su odgovorni za kolektivnu organizaciju života zajednice. Nasuprot njima, civilno društvo čine građani, građanske asocijacije i javnost, odnosno, porodične i rodbinske grupe, privatni preduzetnici, sindikati, društveni pokreti i razni klubovi i grupe, koji su „privatni“ jer su ih stvorili građani radi zadovoljenja svojih potreba i interesa, a ne interesa društva u celini i građani ih sami finansiraju. Političke partije su negde između civilnog društva i države.

Shvatanje politike kao postizanje sporazuma i saglasnosti odnosi se na „umetnost mogućeg“, odnosno kao na sredstvo za rešavanje sukoba (konflikta) saglasnošću, predusretljivošću i pregovorima. To podrazumeva mirnu i argumentovanu raspravu (debatu, deliberaciju). Važna dimenzija je delotvornost rasprava i razgovora kao način postizanja konsenzusa, umesto nepomirljivog sukoba. Širi konsenzus znači da sadržaj prihvata veliki broj pojedinaca i grupa. U odnosu na antičko vrednosno određenje politike u kojem je pravda središnja etička

⁸ Endrju Hejvud (2004), *Politika*, Clio, Beograd, str. 14–28.

kategorija, u novovekovnom značenju dominira tehničko shvatanje u kojem je moć središnja kategorija (Makijaveli, Hobs). U najširem značenju, politika je sposobnost da se postigne određeni cilj koristeći različita sredstva. Moć je, dakle, nastojanje da se sprovede vlastita name-ra. To je uticaj na donošenje odluka i samo donošenje odluka. Moć je ponekad i kontrola mišljenja. Za razliku od tvrde moći koja se zasniva na komandovanju i sili, meka moć (Džozef S. Naj) je sposobnost da dobijete ono što želite privlačenjem, a ne prisilom ili plaćanjem.

Politika se bavi proizvodnjom, raspodelom i upotrebom resursa. Ovo je iskazano naslovom knjige Harolda Lasvela: *Politika. Ko dobija, šta, kada, kako?* (1936).⁹ S obzirom na to da su ljudske potrebe i želje velike i neograničene, postojeći resursi za njihovo zadovoljavanje su uvek ograničeni. Politika se svodi na borbu za ograničene resurse, a vlast se može smatrati sredstvom kojim se ova borba vodi. Politika se ispoljava u tri temeljna područja, i to: 1. Institucionalna dimenzija – institucije, odnosno, političke strukture (*polity*); 2. Procesualna dimenzija – politički akteri, procesi i područje delovanja različitih aktera i sadržaja (*politics*) i 3. Normativno-sadržajna dimenzija – rezultati i uslovi delovanja politike, odnosno politički sadržaji u vidu javnih politika (*policy*). Sve tri dimenzije zajedno – institucionalna forma, procesualni tok i normativni sadržaj – čine ono što je obuhvaćeno pojmom politika. Svako doba ima svoja sredstva komunikacije i/ili komunikacione kanale (štampa, radio, TV, internet, društveni mediji), a politički akteri imaju imperativ da nauče da ih koriste i iskoriste. Političari dobro znaju da je „bez podrške javnosti i najznačajnijih grupa u društvu, teško sprovesti politiku“.¹⁰ Političari i partije kao glavni akteri, prema medijima odnose se krajnje instrumentalno, kao prema sredstvima širenja političkog uticaja, osvajanja vlasti i održavanja na vlasti.

⁹ Harold D. Lasswell (1936), *Politics: who gets what, when how*, Whittesey House, McGraw-Hill Book Co, New York, London.

¹⁰ Endrju Hejvud (2004), *Politika*, str. 622.